

נושא השבוע: המוהל בהלכה,

המקור בפרשה: ותקח צפורה צור ותכרות את ערלת בנה (ד, כה), אשה לאו בת מילה (ע"ז כז א).

מסביב לשולחן

עורך - הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

משולחן גבוה

הרב מאיר שולביץ

עיקרי הענין

איתא דמצוה דקדים אין לדחותה מפני החמורה שבא אח"כ, ועיין בשו"ת מהרש"ם ח"א סימן ר"ט כתב אם אין לאדם מצוה בעירו אין לו חיוב לנסוע לעיר אחרת כדי לקימה, ועיין חיי אדם כלל ס"ח מה שכתב בזה, וכן בשו"ת בית יצחק סימן מ"ב. [ואחר בעיני בדבריו שם, לכאור צ"ע שכל זה שלא מינהו שליח מערב י"ט, אבל אם מנהו שליח למול את בנו המצוה מוטלת עליו בוודאי שזה קודם למצוות שמחה דחמורה מילה שהיא מ"ע שיש בה כרת. והנה בתור"ד בקידושין מבואר ג"כ שמוטל כל השבעה ימים אבל בשו"ת בית שערים אר"ח סימן ע'. וכן בשו"ת לבושי מרדכי ח"א סימן נ"ז, וכן בתקון משה על מילה סימן א' וכן במנח"ח ח"ב סימן ע"ב חולק וכתב דפשוט אף שמבטל מעונג שבת מחויב לנסוע לשם, שהרי מילה דוחה שבת במלאכה גמורה, שהיא איסור סקילה, וכ"ש שדוחה מצות עונג שבת.

א המקור בפרשתינו, ודיני מילה ע"י אשה. (שמות פרק ד פסוק כה) ותקח צפורה צור ותכרות את ערלת בנה ותגע לרגליו ותאמר כי חתן דמים אתה לי: -ובגמ' ע"ז [כ"ז א] נחלקו האם אשה כשרה למול, ומ"ד אחד דרש מפסוק זה של ותקח, מלמד שהאשה כשרה למול, ולחד מ"ד אשה פסולה למול, ומפרש ותקח ותכרות - ע"י אחר, וקיי"ל דאשה כשרה למול ואעפ"כ אין המנהג כן. ובספר תיבת גמא (לבעל הפמ"ג, פרשת תזריע) הקשה: יש לשאול למ"ד אשה כשרה למול עיור"ד רס"ד, ולמ"ד עשה דכרת עכ"פ דוחה ל"ת דכרת, במסקנא עיין ריש יבמות במהרש"א ומהרש"ל ובס' הכריתות, א"כ תמול אשה [בשבת], וידחה מדינא עשה ל"ת ולא ימול איש, דאשה לא מצווה אעשה שבת כ"א אל"ת, עיין קידושין (דף ל"ד ע"א) תוס' (ד"ה מעקה) דבי"ט אל"ם, אבל עשה לית גבה, ה"ה שבת כה"ג, ותיריך: וי"ל דמילה הותר לגמרי אף שיש לפנינו איש ואשה רשאי למול איש.

ב האם מוהל יכול לשמש כסנדק. בפרי מגדים במשבצות זהב אור"ח סימן תקפ"ה ס"ק א' כתב דסנדק אינו יכול להיות מוהל, משום דצריך לעמוד בעת ברכת המילה כמבואר בטור יור"ד סימן רס"ה וסנדק בישיבה לכך אינו יכול לעשות שתיהם, הנה מה שכתב משום שצריך לעמוד בברכת המילה ולא כתב שצריך לעמוד במילה גופיה צ"ע, וכבר הקשה כן הפרי מגדים באור"ח סימן ח' על הטור שנקט דברכת מילה בעמידה ולא כתב עצם המילה, והנה בהגהות רע"א כתב שעצם המילה צריך להיות בעמידה. ובשו"ת מהרש"ם ח"ט סימן ר"י כתב ליישב אע"ג דאסור ליישב בעת המילה, זה דווקא כשיושב מצד עצמו הויא בזיון למצוה, משא"כ הכא כשיושב רק משום שרוצה לקיים גם מצוות סנדקאות שוב לא הויא בזיון מצוה. כך תירץ ומביא שכן כתב יסוד זה בישועות יעקב באר"ח סימן ח' ס"ק ב' שהיכא שיושב משום הכרח מצוה לא הויא בזיון, וכן כתב בשו"ת מנחת אלעזר ח"א סימן מ"ח, וכן כתב בספר כורת הברית על הלכות מילה. והנה בשו"ת מהר"ם שיק אור"ח סימן ס"ד, מביא ששמע שהגאון מוהר"א שפיטץ זצ"ל לא רצה ליקח סנדקאות ולהיות מוהל בפעם אחד, משום דאין עושין מצות חבילות. ותמה עליו: כיון דאחד שייך לחברתה לא שייך בזה הכלל של אין עושין מצות חבילות. ועוד: דחבילות שייך דווקא אם עושה ב' מצוות כאחת, אבל כאן אין הסנדק עושה כלום אלא מניח התינוק על ברכיו, וכי אסור להניח על עצמו תפילין ולהלביש ציצית, א"כ פשיטא שאין שום איסור על הסנדק להיות נמי מוהל.

ג האם למוהל יש חיוב לעזוב את ביתו כשמבקשים ממנו להיות מוהל בשבת וביו"ט. יש לחקור אם הזמינו לאחד להיות מוהל בשבת או ביו"ט וליכא מוהל אחר, האם יש לו חיוב להעתר לבקשתם, או דילמא אינו חייב דאינו צריך לבטל מצות עונג שבת ושמחת יו"ט. הנה בשו"ת אבני נזר אר"ח סימן שצ"ב ס"ק י' דן בזה, וכתב דישאר בביתו, דשמחת יו"ט עדיף, משום דזה חיובו מהלילה, והמצוה של מילה לא הויא אלא ביום, ובגמ' סוכה כ"ה ע"ב

ה האם יש ענין שלא להיות מוהל במילה בשבת? יש לשאול האם בשבת יש ענין שלא להיות מוהל בשבת, מחמת מצות שבת שנדחה. (ולכאורה זה תלוי בהותרה ודחוייה, ולגבי מילה נראה לכאורה שהותרה לגמרי) והנה בשו"ת מנחה חיים אור"ח ח"א סימן ק"ב מקשה וז"ל ומעולם תמהתי למה הצדיקים גם גדולי ישראל מהדרים ליקח מצוה הנ"ל של מילה אפילו בשבת ויום הכפורים, הלא מצות שבת הוא בעשה ולא תעשה, וכמו שכתב הרמב"ם פ"א מהלכות שבת וז"ל שביתה בשביעי ממלאכה מצות עשה שנאמר ביום השביעי תשבות, וכל העושה בו מלאכה ביטל מצות עשה, ועבר על

מדין שר התורה רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א

מקור למילה ע"י קטן

ותקח צפורה צור ותכרות וגו', בע"ז כ"ז א' פריך מינה למ"ד דאשה פסולה למול, ומשני קרי בי' ותכרת דאמרה לאינש אחדינא ועבד. וקשה איזה אינש אחדינא ישראל הי' שם במלון בדרך (דגוי פסול למול דדרשו' המל ימול), והרי כל ישראל היו במצרים, וא' מהן לא הי' יכול לצאת משם (כמ"ש במכילתא יתרו). וע"כ שבנה גרשום שהי' אז בן ג' שנים כדא"י בילקוט, הוא מל, ואולי מכאן למד הרמב"ם ברפ"ב ממילה שקטן כשר למול, שלא נודע מקורו.

(טעמא דקרא)

מוהל מומחה או ירא שמים

בספר "אגרות סופרים" מובא משמו של רבי שמעון סופר מקרקא, שהביא לדברי המדרש בפרשת בא, "שבשעה שהריחו ישראל ריח גן עדן מן הפסח, שהיה ריח הצלי נכנס באפיהם, והיו מבקשים לאכול, בא הדיבור מהקב"ה אל משה שאין להם לאכול עד שימולו, והסכימו כולם למול, והיה משה מל והיושע פורע", והוכיח מכאן כי אף שבוודאי היתה המילה מתאחרת בעקבות זאת, בכל זאת העדיפו לאחר את המילה, ולא בחרו במוהלים פשוטים אחרים (ובס' בית אב, הובא בטל"א, הביא שמרן הגר"ז מבריסק זצ"ל לא קיבל את הדברים, ע"ש)

שאלה: היכן יש ענין "מוהל" ירא שמים, שמענו על "סנדק" ירא שמים, אבל מה ענין ב"מוהל" ירא שמים? ועל כרחך שמשא היה יותר מומחה, א"כ בוודאי שמומחה יותר קודם למעלת "זריזין מקדימין למצוות"?

תשובה: ברמ"א (יור"ד סי' רס"ד ס"א) כתב: "ויש לאדם לחזור ולהדר אחר מוהל ובעל ברית היוותר טוב וצדיק". ושמעתי בשם מהרש"ם שמוהל יותר מומחה עדיף ממוהל פחות מומחה ויותר יר"ש, וראיה לזה מהדין "הלוך אחר בית דין יפה", ואם בדיני ממונות כן - בדיני נפשות כל שכן. (ואמרת להרב שמומחה מעלה הוא בחפצא דמוהל, והוי כמו קול ערב בש"ץ שאמר הגר"ח מבריסק זצ"ל, שהוא קודם לשאר מעלות, מאחר וקול ערב מעלה הוא בחפצא דשי"ץ לעומת שאר מעלות שהם תנאים צדדיים, ולכן בוודאי שמוהל מומחה קודם, והסכים לזה הרב.) (דרך שיחה)

הגאון הגדול ר' משה שטרנבוך שליט"א
ראב"ד ירושלים וראש הישיבה הגדולה

תחילת מעשה המילה ע"י הפסול למול

בגמרא ע"ז (כז ע"א) מקשינן למ"ד שאשה פסולה למול, היאך צפורה מלה, ומתריצין שהיא התחילה ומשה גמר. וראיתי מי שתמה מאי שנא משחיטה, שאם התחיל עכו"ם וגמר ישראל פסולה, משום שישה לשחיטה מתחילה ועד סוף וכמבואר בחולין (קכא ע"ב), ולמה במילה כשר בהתחילה אשה וגמר ישראל, אף שאשה פסולה. וב"אור זרוע" העיר בזה ואינו נמצא כעת תחת ידי.

ונראה דל"ק, שעכו"ם לא מועיל בשחיטה וכאילו מאליה, והרי זה נקב בוושט ולכן פסולה, אבל במילה אם נולד מהול ברובו, אף שלא היה כאן מילה רק מאליו כשר בסוף, ואם כן אף שאשה לא מועיל והוא מאליה די בכך, שבמילה לא צריך לחתוך הכל, ואינו כשחיטה שאם יש חתך בלי שחיטה, יש כאן נקיבת הוושט ופסולה, ולכן לא מועיל בהתחיל עכו"ם, וזה פשוט. (טעם ודעת)

ההפרש בין מילת אשה למילת עכו"ם

הנה מצינו שבמילת עכו"ם, כתב הרמב"ם בהלכות מילה (פ"ב ה"א) "אבל עכו"ם לא ימול כלל", ומדויק לשונו של הרמב"ם שכתב "לא ימול כלל" משמע שהעכו"ם אסור לו למול אפילו משהו, ומשמע שגם לא בתור התחלת מעשה המילה, וצ"ב מאי שנא מאשה, שמבואר בגמ' ע"ז (כז א), שאף למ"ד שאשה פסולה למול, מ"מ אם היא התחילה וישראל כשר גמר, שפיר חשיבא מילה.

ונראה לחלק בין אשה לבין עכו"ם, דהנה המ"ד שסובר שאשה אינה יכולה למול, למד זאת מן הפסוק ואתה את בריתי תשמור, דאשה לאו בת מילה היא, אולם זה שעכו"ם אינו יכול למול, למדים מהפסוק "המול ימול", שרק מי שמהול יכול למול, לאפוקי עכו"ם שאינו מהול, אבל אשה א"א למעט מ"המל ימול" דאשה כמאן דמהילא דמיה, וחזין דאף למ"ד שאשה פסולה למול, היא נחשבת כמהולה אלא שאינה בת מילה.

וא"כ כשהאשה מוהלת את בנה, הרי מעשה המילה קיים רק שאין לזה שם בריתי, כי היא עצמה לאו בת מילה, ולכן אם יבוא ישראל כשר ויגמור את מעשה המילה, שפיר אפשר לצרף את מעשה המילה של האשה עם חלות הברית שפועל הישראל בר חיובא והרי הילד מהול כהלכתו. משא"כ עכו"ם, גם כשהוא עושה מעשה מילה, אין זה נחשב כלל למעשה של מילה, וכמו שאמרו שם במבול עובדי כוכבים אע"ג דמהילי כמאן דלא מהילי, דאין למעשה המילה שלהם שם מעשה מילה כלל, והם נחשבים ערלים כבתחילה, וא"כ, גם כשמל את הישראל, אין לזה שם מילה כלל, ולכן גם אם גמר מעשה המילה ייעשה ע"י ישראל בר חיובא, עדיין חסר במעשה המילה ולכן המילה פסולה. (תכמה ודעת)

בטעם שאשה וקטן וערל כשרים רק בדיעבד

שיטת הרמב"ם שפוסק בריש פ"ב דמילה "הכל כשרים למול ואפילו ערל ועבד ואשה וקטן במקום שאין איש" וכן ברי"ף ס"פ ר"א דמילה, ודבריו תמוהין, דממ"נ אם אלו כשרים הרי גם כשיש איש נכשירם, ואם פסולין אף כשאין איש פסולין, ודבריו צ"ע.

ונראה בביאור דבריו, דהנה למ"ד שאשה כשרה למילה, מבואר בגמ' בע"ז שהוא משום שנאמר המול ימול ואשה כמאן דמהילא דמיה. והנה במצות מילה נכלל ב' ענינים, א' שיהיה מהול, ב' מעשה המילה, והנה הסברא שהאשה נקראת מהולה, אינה אלא לומר שהיא כמו שנימולה, אבל מצות מעשה המילה לא התקיימה בה, ולפ"ז נראה דגם אם אשה תמול, אינו אלא בכדי שיהיה נקרא נימול, אבל אין קיום מצות מעשה המילה.

ולפ"ז יתבאר דשפיר פוסק הרמב"ם שאם יש איש הוא ימול, ואשה תמול רק כשאין איש, והיינו דכיון שאשה אינה מקיימת את מעשה המצוה דמילה, אזי כשיש איש הוא ימול כדי לקיים מצוה במעשה המילה, אבל כשאין איש, תמול האשה כדי שיהיה עכ"פ נימול.

וכן נראה גם בערל ישראל, דנקרא מהול, אבל לא נתקיים בו מצות מעשה המילה, ולכן לכתחילה לא ימול, כיון שגם במילתו, לא מתקיים מצות מעשה מילה, אלא רק המצוה שיהיה מהול. וכן קטן ועבד פטורין ממצות מילה, לכן לא ימולו כשיש איש שימול ויקיים במעשה המילה מצוה, וכל אלו פסולין למצות מעשה המילה אבל אם מלו הולד נימול. (טעם ודעת)

לא תעשה לא תעשה בו כל מלאכה, וא"כ פלא בעיני למה מהדר איש אחר מצות מילה בשבת, ניהו דהתורה התירה המלאכה של חובל במצות מילה ולא עבר עבירה, אבל מי יכחיש שעכ"פ עשה מלאכה שלא שבת מנוחת הגוף ונתבטל מעשה השביתה, ומפסיד קיום עשה של שביתה שבת, בעבור קיום מצות עשה של מילה, מאי אולמא הך מצות עשה מהך קיום מצות עשה. **ותירץ בכמה אופנים. א.** כיון שמלאכה הנ"ל מותרת בשבת לא נחשב כאילו ביטל מצות עשה של שביתה ולכן שפיר מהדרים על זה, ולכן בקרבנות במקדש נמי אע"פ שעשה עבודה והיה מבטל שביתה, א"כ מאי אולמא זה מזה אלא כיון דעושה את זה בהיתר מקרי שפיר שביתה. **ב.** דהנה מצות שביתה בשבת בודאי הוא בכל רגע דאף אחד לא יאמר דמי שלא שבת חצי שבת, דשוב לא ישבות, דכל רגע הוא מצוה רק שיש למצוה המשך זמן, לפני הנ"ל א"ש, דיש מעלה בקיום מצות מילה שיקיים מצות מילה וגם יקיים מצות עשה של שביתה, אבל אם ישמור שבת יקיים רק מצוה אחת.

עיון הלימוד

הרב מרדכי קרליבך

בביאור המנהג שאבי הבן עומד בצד המוהל

מנהג שאבי הבן עומד על המוהל להודיעו שהוא שלוחו, כדאמרינן לגבי קרבן אפרשר שיהא קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו. [טור יו"ד סי' רס"ה]

ברמ"א [שם ס"ט] העתיק כן שמנהג שאבי הבן עומד על המוהל להודיע שהוא שלוחו, ובביאור הגר"א העתיק שהוא כענין המעמדות כמבואר בטור, ומקור הדין של מעמדות הוא בתענית [דף כו.]. דאפשר שיהא קרבנו של אדם קרבן והוא אינו עומד עליו, עמדו נביאים ותיקנו שיהיו מעמדות שם, והוסיף הגר"א המבואר במדרש [פרשת אמור פכ"ז פ"י] שברית המילה הוה כקרבן, ולכן אין להקריב לפני שעבר על התינוק השבת.

והנראה בזה להוסיף מקור נפלא בדין העמידה ליד המוהל, ולא רק כמנהג ולהראות שהוא שלוחו, אלא עפ"י מה שיבואר שבאמת יש פרשה חדשה של שליחות כאשר בעל המעשה עומד בצד השליח, וחלוקים המוה בזה, דכל שליחות המכוון הוא שהשליח הוא בעל המעשה והמעשה מתייחס למשלח, ואילו במשלח עומד על גביו המשלח הוא זה שעושה את המעשה ע"י שליח, מדין יד, והוא פרשה חדשה ומסוימת של שליחות.

והנראה בזה לחדש דבפרשה שליחות נתחדש חלות דין מחודש של שליחות, אשר קיומה רק כשהמשלח עומד על גביו של השליח, באופן דמצד הלכות שליחות שבכל התורה לא היה מועיל, ורק בגוונא שהמשלח עומד על גבו של שליח הוא דמהני, שכן אין זה גדר שליחות שבכל מקום, אלא גדר שהמשלח הוא שעושה על ידי שלוחו, והרבה מזה מצאתי בספר "יד שאול" בחידושו ליו"ד [סי' ר"ס], וכפי שיבואר.

מקור לזה בדברי הב"ח [או"ח סי' תרע"ו ס"ד] וז"ל, מצאתי בהג"ה אדם שהדליק נר חנוכה יכול להדליק לאשה ולברך, וכגון שעומדת אצלו בשעת הברכה, אבל בענין אחר נראה להמהר"ח שאין לברך, ע"כ, ונ"ל דוקא דבר המוטל על גוף האדם [צריך שיעמוד השליח ביצדו], ולא על דבר שנתחייב ברכה, וראה מחלה ותרומה שהשליח מברך בלא [שעומד על גבי של] המשלח, ע"כ, והובא במג"א [שם סק"ד], ע"כ.

ובדרכי משה [או"ח סי' תל"ד] כתב כן וז"ל, כתב המהר"ל, כשמבטל חמץ ע"י שליח יעמוד אצלו וכו', והובא במג"א [סק"ט] והוסיף וז"ל, כמש"כ סו"ס תרע"ו, עכ"ל, וכונתו לדברי המהר"ח או"ז הנ"ל דאם הבעלים עומד בצד השליח מברך, ע"כ, הרי להדיא שהמג"א פירש דברי המהר"ח או"ז, דכשהמשלח עומד ביצדו של שליח הו"ל כאילו הוא בעצמו עושה המעשה, וזהו שכתב גם לענין ביטול דמהני רק בכה"ג.

וכ"ה במחצית השקל שם וז"ל, כמש"כ [סו"ס תרע"ו] מג"א בשם הב"ח אי מדליק נר חנוכה לאשה, תעמוד האשה אצלו בשעת הברכה, דמצוה שהיא חובת הגוף קשה לעשות ע"י שליח, לכן עכ"פ תעמוד אצלו, וה"ה הכא, עכ"ל, הרי להדיא דיסוד מה שצריך עמידת השליח אינו לצורך הברכה בלבד, אלא מעיקר דין השליחות הוא שצריך הבעלים לעמוד ביצדה, כי דבר שהיא חובת הגוף קשה לעשות ע"י שליח, וכמש"כ.

נמצא דבשליחות לענין מצוות מתחלקים הדינים לג' פרטי דינים, א. תפילין וכדו' שאין בהם שליחות כל עיקר, ב. הדלקת נר חנוכה וביטול חמץ דעיקר המצוה שייכת להבעלים, ומ"מ מהני שליחות אם הבעלים עומד ביצדו, ג. הפרשת חלה ותרומה, דקיום המצוה הוא בהחפצא דידיהו, דלאו חובת גברא נינהו אלא חובת הפירות, ובזה כתבו הפוסקים שם דלכתחילה יכול השליח לברך אף בלא עמידת הבעלים אצלו כלל.

ובאמת שמקורם תמוה לי, שהרי מקור דברי הב"ח הוא במהר"ח או"ז [סי' קכ"ח] ושם כתב דמה שצריך לעמוד שם הוא רק בשביל הברכה, דדעתו שם דשליח [שאינו מצוה] אינו יכול לברך ברכת המצוות, אא"כ המשלח עומד שם שאז שליח מברך כמו שכל אחד יכול להוציא את זולתו, כמאמרם ברי"ה [דף כט:]: שכל המצוות אע"פ שיצא מוציא, עכ"ל, וזהו בפשוטו קושיא על דברי הפוסקים שפירשו דברי האו"ז באופן א.

ונפ"מ רבתא לדינא, דהנה לפי משמעות דברי המהר"ח או"ז דכל מה שצריך לעמידת הבעלים הוא רק לצורך שמיעת הברכה, א"כ אם ירים השליח את קולו ויברך וישמע הבעלים סגי בהכי, אכן למש"נ הרי שעמידת הבעלים נצרכת לעצם מעשה המצוה גופא, ואף אם נימא דאינו מעכב, מ"מ אין כאן מקום

אשה במילה'

הגמרא במסכת עבודה זרה מביאה 'מנין למילה בעובד כוכבים שהיא פסולה, דרו בר פפא משמיה דרב אמר 'ואתה את בריתי תשמור' ועכו"ם אינו בן ברית 'ורב יוחנן אמר המול ימול' מי שמהול יכול לימול ועכו"ם שאינו מהול אינו יכול למול. מביאה הגמ' 'איכא ביניהו אשה' לדרו בר פפא שלומד מ'ואתה את בריתי תשמור' אשה לא יכולה למול משום 'אשה לאו בת מילה היא'. ואילו לרב יוחנן שלומד מ'מהמול ימול' אשה כשרה למול 'אשה כמאן דמהילא דמאי' אשה נחשבת מהולה. שואלת הגמ' היתכן שאשה איננה כשרה למול 'והכתיב ותקח צפורה צור' ומלה את בנה. מתרצת הגמ' שציפורה עצמה לא מלה אלא 'דאמרה לאיניש אחרניא ועבד' תרוץ נוסף מביאה הגמ' 'אתיא איהי ואתחלה ואתא משה ואגמרה'. מרן שר התורה שליט"א ב'טעמא דקרא' שואל לפי המאן דאמר שציפורה לא מלה בעצמה אלא 'דאמרה לאיניש אחרניא ועבד' 'איהי איניש אחרניא ישראל, היה במלון, והרי כל ישראל היו במצרים ואחד מהם לא היה יכול לצאת משם... ומתרץ 'וע"כ שבנה גרשום שהיה אז בן ג' שנים... הוא מל'.

פרשה זו של 'יהי בדרך במלון' 'ויפגשהו ד' ויבקש המיתו', עוז רוחה של ציפורה שהבינה שיש למול מייד את בנה והצילה בזה חיי משה, ראויה היא שנתבונן בה על פי דברים שלימדנו הגה"צ רבי אליהו לאפיאן זצוק"ל ב'לב אליהו'.

תחילתה של הפרשה בהתגלות הקב"ה למשה מתוך הסנה הבורער באש ואומר לו: 'דאה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואת צעקתם שמעתי' ועתה לכה ואשלחך אל פרעה' 'הוצא את עמי בני ישראל ממצרים'.

המדרש מביא: 'שבעה ימים היה הקב"ה מפתה למשה שילך בשליחותו ולא היה רוצה לילך עד שאמר לו אם אין אתה גואלם אין אחר גואלם'. טענותיו של משה לא הועילו לו והיה מוכרח ללכת. הקב"ה אומר לו 'הוי יודע שבזכות התורה שיהיה עתידין לקבל על ידך בהר הזה הן יוצאין משם' והקב"ה מוסר בידו אותות שיסייעו בידו לקבל את אמונו בני ישראל ולהצליח בשליחותו.

משה נפרד מחותנו לוקח 'את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור'. בין שני בניו שעל החמור נמצא בנו התינוק שנולד זה עתה ועוד לא הגיע יום השמיני ללידתו. כדי לא להשהות את גאולתם של ישראל הם יוצאים מייד לדרך המסוכנת במדבר למצרים.

'יהי בדרך בהיותם במלון' נגורה על משה רבנו מיתה 'לפי שלא מל את אליעזר בנו ועל שנתרשל' בוודאי שהיו לו חשבונות רוחניים למה עשה זאת. הגמ' בנדרים: 'אמר רבי יוסי חס ושלוש משמה רבינו נתרשל מן המילה אלא כך אמר אמול ואצא סכנה היא שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים וגו' אמול ואשהא שלשה ימים הקדוש ברוך הוא אמר לי לך שוב מצרים אלא מפני מה נענש משה מפני שנתעסק במלון תחלה'.

מביא רש"י: 'והיה המלאך נעשה כמין נחש ובולעו מראשו ועד ירכיו וחוזר ובולעו מרגליו ועד אותו מקום הבינה צפורה שבשביל המילה הוא'. 'ותקח צפורה צור' מלה את בנה והצילה חיי משה רבנו.

הרך הנימול הזה נקרא על ידי אביו 'אליעזר' לזכור ולהזכיר את הנס שעשה עימו הקב"ה 'כי אלוקי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה' ואולי גם על הצלתו על ידי צפורה שהייתה בעזרתו של מלאך הרחמים ששלח הקב"ה להבין על מה הקצף.

על פרשה זו כותב הילב אליהו 'הרי לפנינו נוראות'. אם ח"ו משה ימות, בטלה הגאולה, אין כאן תורה לעם ישראל, אין כאן ארץ ישראל אין כאן שום הבטחה וישראל נשארם בגלות מצרים מי יודע עד מתי'. 'מה זאת ואיך נבוא להבנה בכל הפרשה?'.
להבנת העניין הביא את דברי האבן עזרא' על הכתוב: 'ויירא יעקב מאד ויצר לו ויחץ את העם אשר אתו...לשני מחנות' 'והיה המחנה הנשאר לפליטה'. ותמהה מדוע יעקב פוחד והרי הקב"ה הבטיחו 'ואהיה עמך' 'והיה זרעך כעפר הארץ?' וכותב שם: 'ועוד ידענו כי כל עוון קטן וגדול כנגד העושה. על כן העוון הקל לגדול יקרא גדול'.

'יעקב פחד שמא חטא או שגג במחשבתו ובעבור זה לא יהיה ד' עימו'. 'ואל תתמה' אין לך להתפלא שעל חטא קטן במחשבה ובשוגג יש אפשרות לעונש כל כך חמור שיבטל הבטחה מפורשת שהבטיחו הקב"ה. 'כי הנה משה שאין למעלה ממנו, והוא שלחו להוציא את ישראל ממצרים ובעבור שגגתו שלח מלאך להמיתו'.

עוד נוסף, מה שיש לנו לקחת אל ליבנו, לראות את חסדיו הגדולים של הקב"ה שלא יחפוץ 'במות רשע כי אם בשבוב רשע מדרכו וחיה' וכשם ששלח הקב"ה מלאך בדמות נחש לעורר את משה וצפורה למול את בנם מייד, כך שולח הקב"ה אל כל אחד ואחד מלאכים טובים לעוררו לשוב טרם תשיגוהו רעה.

נהייה ערניים, ועל כל צרה שלא תבוא נחשוב על מה עשה זאת ד' לנו. נתעשת לעזוב החטא באופן מידי ולתקן מה שניתן בידינו לתקן ובוהו נבטל מעלינו כל גזרה רעה ונזכה לשפע סיעתא דשמיא ברכה והצלחה.

לברכה כל עיקר כשאין הבעלים עושה את מעשה המצוה, ורק בעמידתו על גבי השליח חשיב כמעשה ידיה לחייב ברכה. הא מיהת למדנו מדברי גדולי האחרונים הנ"ל, דכאשר המשלח עומד על גביו של שליח, הרי שתורת שליחות מחודשת היא, והביאור הוא, דאין זה כתורת כל שליח שהשליח הוא זה שעושה את מעשה השליחות ומייחס את המשלח, אלא דהמשלח הוא זה דקעביד עם השליח, המשלח עם השליח מתאגדים להיות כאחד לאשווי את המעשה הזה שעשה, ולכן שפיר יכול המשלח לברך על זה המעשה שעשו ביחד.

אשר לפי"ז נראה להוסיף ולחדש, דאף לדעת הש"ך [ס' שפ"ב] שהעלה בדעת הרא"ש בחולין [פ"ו ס' ח'] דלא מהני שליחות במצות המילה, היינו דוקא שלא במעמד האב, אך במעמד האב העע"ג מהני שליחות.

שהרי נתבאר מדברי הכת"ס [ו"ד ס' ק"ג ד"ה וכשאני] דהטעם שאין שליחות במילה הוא לפי שהשליח עושה את המילה מחמת חובת עצמו, וכל שמקיים חובת עצמו א"א לייחס המצוה לחבירו, וא"כ היינו דוקא כאשר השליח הוא זה שעושה את מעשה השליחות, אכן כאשר המשלח עומד על גביו של שליח הו"ל כאילו עשה הוא בעצמו ע"י שלוחו אף כאשר יש חובה על השליח בעצמו לעשותו.

הלא מעתה זהו מקור המנהג שאבי הבן עומד על המוהל, כדי שתתקיים שליחות כזו של עשיית המשלח עצמו, ולכן תו לא איכפת לן מה שגם השליח חייב למול כל אחד מישראל, [אלא דזה מכונן רק בדעת הרא"ש ד"ל דמיירי דוקא כאשר אין האב עומד על גביו של המוהל, ואילו בדעת האור זרוע] שכתב שאין לו ליתן [לאחר למול]. לדעת האחרונים שפירשו דבריו דלא מהני שליחות במילה, א"כ בכל גוונא לא מהני.

חקירות הלכתיות

הרב אלחנן פרץ

לתקוני שדרתיך מוהל שנשלח למול, ברם השאיר תלתולי צר, באופן שלא פוסלים את המילה אבל נשאה שלא כהוגן, וכיון שזה ע"י שליחות קיימא לן כי בשליח אמרינן לתקוני, וא"כ אין כאן שליחות, אכן אם אתה פוסל השליחות הרי יפסיד אבי הבן את כל המצווה, אמור מעתה הוא חפץ במעשה זה, הגם שהיה בו פגם.

מקפיד אם אכן המשלח שוטה ומקפיד ואומר לא שלחתיך לזה ואינך שליח, השליחות בטלה.

ומ"מ, אם הטעות והעוותי' לא היו במעשה המילה אלא בצרכות או בהנהגה, לא שייך בזה 'לעוותי'. כי כל היכא שהמעשה נעשה אף שנגרמו נזקים מקיפים אין זה לעוותי כדמוכח בתוס' בכורות לענין שליח שקרא לתשיעי עשירי ולאחד עשר עשירי והק' שם הרי זה עוותי, וכתבו דא"ז נזק כ"כ כיון דסו"ס את המעשה היסודי עשה, ראה מ"כ בדף סב. בצכורות.

תשלומין מוהל שגרס נזק כנ"ל, לכא'ו אם מול בחנם **באמת פטור** מתשלומין מדין טבח אומן שקלקל, אבל אם קיבל כסף הרי הלכה כס'י ז"ו כי טבח אומן שקלקל חייב.

ונראה כי סעודת הברית לא נחשבת תשלום [אף כי לענין שזכר הפועל לענין שז"ש סעודה נחשבת]. משום שהיא מתנה לכל משאתך, ואינה שזכר על עבודתו.

מכירה אף כי א"א למכור דבר שאין בו ממש וא"א למכור דבר שלא בא לעולם [ס' ר"ט], מ"מ מי שקונה מצוות מילה יש לדון בזה אם כן הדרך לקנות מצוה יקרה זו בדמים משום דין סיטומתא דמוכה בדבר שלא בא לעולם. ומהני באין בו ממש, כמזכיר בפ"ט ס' ס' ר"א.

והנה יש לדון אם מהני סיטומתא לענין דבר שאין בו ממש, משום שאינו בר קנין אבל מתשובות רבותינו נראה כי סיטומתא מהניא בכל הני.

האב המל בנו נחשב כמביא קרבן

מנהגי ברית מילה

מוצאים אנו מנהגים שונים במעמד ברית מילה. בס' זכר דוד פס"א כותב "המילה נחשבת כקרבן וקרבן אסור לשחטו בחוץ לכן מלין בבית המדרש שהוא מקדש מעט". בחידושי תורת חיים בסנהדרין דף פ"ט ובס' כללי המילה לר"י הגוזר כתבו דלכן מלין בצד צפון לפי שביהמ"ד הוא מקדש מעט וקרבן עולה שחיטתה בצפון לצד ארון הקודש. בשו"ת חתם סופר סימן קנ"ט כתב דלכן נהגו להצריך שינוי בגדים ותגלחת ביום המילה בכל השנה כי יום הקרבת קרבנו הוא, בס' שערי תשובה או"ח סימן תקנ"א סק"א כותב "פה קהילת בראד נוהגין שאבי הבן הוא המניח את התינוק על רגלי הסנדק ומנהג יפה הוא דכיון שהסנדק דומה למזבח והאבא כמקריב קרבן שייך יותר לאבי הבן כי אז הוא זוכה שיהיה נחשב לו שהוא מניח את בנו בפועל ממש ע"ג המזבח".

עמידת האב ליד המוהל

הטור ביו"ד סימן רס"ה מביא בשם בעל העיטור ז"ל "מנהג שאבי הבן עומד ליד המוהל להודיעו שהוא שלוחו כדאמרין גבי קרבן אפשר שיהא קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו. וכן מובא בשו"ע יור"ד סימן רס"ה ס"ט "אבי הבן עומד על המוהל להודיעו שהוא שלוחו" וכתב בביאור הגר"א (שם) ס"ק מ' שהמילה היא דוגמת קרבן כמובא במד"ר פרשת אמור פרק כ"ז אות י'. ואצל קרבן מובא בתענית כ"ו "אפשר שיהא קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו" דהיינו היות וכל ישראל צריכים להביא קרבנות ציבור וקרבן תמיד בא מן השקלים של כלל ישראל ואי אפשר שיהיו כל ישראל עומדים על קרבנם, התקינו נביאים ראשונים עשרים וארבע משמרות של כהנים לויים וישראלים ועל כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים שהם היו נמצאים עם הקרבת קרבן הציבור באותו זמן, יוצא שאנשי מעמד הם שלוחים של כל ישראל לעמוד על קרבניהם. וכונת הגר"א לדברי המדרש (שם) "אמר ר' יצחק משפט אדם ומשפט בהמה שווים, משפט אדם "וביום השמיני ימול בשר ערלתו" (ויקרא י"ב), ומשפט בהמה "וביום השמיני והלאה ירצה" (ויקרא כ"ב) כלומר אם הבאת לפני קרבן ברצון ובטובה הוא קרבנו, ואם באונס ע"כ איני מעלה לך שתקריב לפני אלא אשה לה", ומשמע דמילה נחשבת כמו קרבן, וכמו שבקרבן ממתנינים עד היום השמיני ורק אז מותר להקריב, כך גם מילה נעשית רק ביום השמיני. וכמו כן כמו שקרבן מרוצה לפני ה' רק אם מקריב ברצון ובטובה ואם לאו הרי זה אשה, כלומר נשרף באש בחינם כך גם מילה צריך לעשות ברצון ובטובה (עי' ילקוט שמעוני בראשית פ"א "וכל מי שהוא מגיש את בנו למילה כאילו כהן גדול מקריב מנחתו ונסכו ע"ג המזבח"). וזה מה שמבאר הגר"א מש"כ המחבר שצריך אבי הבן לעמוד ליד המוהל כמשאחז"ל תענית כ"ו ע"א "האין קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו", כך גם

במילה שהיא כקרבן אבי הבן צריך לעמוד ליד הקרבן, וכן כתב הרמ"א בדרכי משה יור"ד רס"ה סעיף י"א "דמילה חשובה כקרבן וכקטורת ומכפרת" עכ"פ למדים אנו מדברי בעל העיטור שיסוד ענין עמידה על הקרבן הוא להודיע שנעשה בשליחותו, ולכן מסתבר דאין צריך להיות דווקא בעזרה אלא כל שעומד במקום שרואה שחיטת הקרבן מועיל. ולכן האנשים שהיו מחוסרי כפרה ולא היו יכולים להכנס עמדו בשער יקנור.

אולם בערוך השלחן סימן רס"ה סעיף ל"א משמע אחרת דכתב "אבי הבן עומד על המוהל להודיעו שהוא שלוחו ואפילו אם מקודם צויה לו למול או שלא ע"י השמש דבזה יצא ידי שליחות מ"מ יעמוד סמוך לו בעת המילה דהמילה היא כעין קרבן. וכן כל קרבן צריכים לעמוד על הקרבן", משמע שאף שכבר מינה אותו לשליח צריך לעמוד ליד המוהל. (עי' בס' שבלי הלקט הלכות מילה פ"ד). כשעומד ליד המוהל זה נחשב כאילו הוא עושה בעצמו וכך מבואר באבהע"ז סימן ל"ז ס"ז בהג"ה, וכבר האריך בזה בס' יד שאול סימן ר"ס שזה יותר עדיף מן השליחות (עי' שו"ת מהר"י שטייף סימן ק"ו). ויש לציין דעמידה על הקרבן מעכבת, וכ"כ הטורי אבן מגילה ג' ע"ב ובגבורת ארי תענית כ"ז, אולם דעת הרשב"א והריטב"א מגילה ג' ע"א וכן בחידושי שפת אמת דאין מעכב 'עי' שו"ת אפיקי ים ח"ב סימן ז').

התוס' בפסחים ד' נ' ע"א מציין דברי הירושלמי פרק מקום שנהגו דאסור לעשות מלאכה ביום הבאת קרבנו, ומשום כך רצוי שאבי הבן ימנע עצמו קודם הברית לעשות מלאכה דהרי מילה היא במקום קרבן. עי' במאמר מרדכי סימן תס"ח סק"א, וכך משמע בירושלמי (שם) דמה דאסור במלאכה ביום הבאת קרבנו, הוא ענין אחד עם חיוב עמידה על הקרבן בשעת הקרבתו, דכללו שני הדברים כאחד לבאר חיובם בקרבן יחיד ובקרבן ציבור, ואמרו דאע"ג דיחיד דמקריב קרבן יכול לשלוח שליח לעמוד על הקרבן מ"מ מאיסור מלאכה אינו יכול לפטור את עצמו דאינו יכוון שיהא עסוק במלאכתו כשקרבנו קרב, ונראה דהכל ענין אחד שלא יסיח דעתו מהקרבת קרבנו וע"ז חייב לעמוד בעזרה בשעת הקרבת הקרבן ושאינו עומד בעזרה אלא שלוחו מ"מ אסור בעל הקרבן במלאכה כדי שתהא דעתו על הקרבן, דאיסור מלאכה ועמידה על הקרבן יסוד אחד להם שתהא דעתם על הקרבן, וכן נראה מדברי הקרית ספר פ"ו מהלכות כלי המקדש. אולם בשעת הדחק שאי אפשר להקדים הברית ומוכרח לעסוק במלאכה יש לו על מי לסמוך כשאינו מל בעצמו ומינה מוהל אחר במקומו (עי' בהגהות נחלת צבי יור"ד רס"ב ובשו"ת מנחת צחק ח"ח סימן צ'), בהגהות שערי תשובה או"ח סימן מ"ח סק"א מציין דברי הגמ' בתענית כ"ו וכי אין קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד ע"ג מדקדק מזה דשפיר שייך לומר ביה רצון אחר אמירת התמיד "יהי רצון כאילו הקרבתיו" ואע"ג דהוא הבעלים ואינו מקריב, מ"מ רואים מהגמ' בתענית שכל אדם מישראל יש לו חלק בתמידי ציבור שנלקחין מתרומות הלשכה והו"ל כאילו הם נתנו לכהן בעצם קרבן התמיד, וא"כ כשאומר יהי רצון בפרשת התמיד שייך לומר כאילו הקרבנו או הקרבתיו היינו ע"י הכהן שהוא שלוחא דרחמנא.

הודעה משמחת
 בסיעתא דשמיא, ולבקשת ציבור הקוראים,
 אנו מתחילים אי"ה מסגרת נוספת של הפצת
 העלון במייל,
 המעונינים להצטרף ישלחו בקשה
 למייל: MISAVIV1000@GMEIL.COM

הופיע ויצא לאור
 "מסביב לשולחן"
 על חמישה חומשי תורה בעימוד חדש ומאיר עיניים
 50 נושאים על פרשיות התורה
להשיג: ספרי הישיבה

הנושאים הבאים
 וארא- הפסקה.
 בא- מלאכה ביום טוב, כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש (יב טז)
 בשלח- חיוב הענקה בעבד
 ופועל, ויסע משה (טו כב) וברש"י זו

מכון ירושלים
אוצר מפרשי התורה
 אוצר כל הפירושים והביאורים על התורה
 בעריכה תמציתית וייחודית
 להשיג בהנחיות הספרים

מכון ירושלים
אשת חיל
 מדרשים, נפתר,
 ראשונים, אחרונים, חסידות